

MÚLTUNK EMLÉKEI ROVAT

A GRESHAM-PALOTA

Horváth Gyula – Tamás Gábor

Folytatjuk a biztosítói székházak bemutatását. Ezúttal arról az épületről lesz szó, amelyet nemcsak a budapestiek, hanem a fővárost felkereső turisták is ismernek, a Gresham-palotáról.¹ A palota a Széchenyi István tér 5–6. szám alatt található, a várból lenézve a Lánchíd vonalának meghosszabbításában.

A Gresham biztosító

A Gresham biztosítót 1848-ban alapították Londonban. Nevét Sir Thomas Greshamról (1518-1579), az angol tőzsde alapítójáról kapta. Gresham VIII. Henrik és VII. Eduárd királyok, majd Mária és Erzsébet királynők ügynöke volt Németalföldön, majd a City egyik vezetője lett. Kalandos életébe belefért némi fegyver- és aranycsempészs is. Neve a későbbiekben mégis a becsületesség kereskedő szinonimájává vált, ezért is választották az alapítók az ő nevét. A közgazdaságtanban ismert Gresham-törvény, miszerint a rossz pénz kiszorítja a jót, szintén az ő nevéhez fűződik.

A Gresham ma is létezik az Egyesült Királyságban, az Aviva leányvállalataként.

A társaság az első néhány év nehézségei után gyors növekedésnek indult, és hamarosan nemzetközi terjeszkedésbe kezdett. Bécsi fiókja 1862-ben megkapta az engedélyt a magyarországi értékesítésre is. 1864-től már saját képvisellel bírt Pesten. 1876-ban alakult meg a magyarországi fióktelep, amely kezdettől a Ferenc József (ma Széchenyi István) téren működött, 1878 után a mai palota helyén álló házban. Az önálló igazgatóság 1898-ban alakult meg, amely kezdetben nemcsak magyarországi, hanem keleti ügyekkel is foglalkozott. 1904-ben azonban tevékenységét Magyarországra korlátozták. Az igazgatóságban neves arisztokraták ültek: gr. Andrássy Géza (elnök), gr. Batthyány Tivadar, gr. Benyovszky Sándor, gr. Karátsenyi Jenő és Simon Jakab. A társaság tevékenysége körül a századfordulón jelentős sajtópolemia bontakozott ki. A társaság innentől kezdve lassú hanyatlásnak indult Magyarországon: mérlegfőösszege 1904-ben még 29,2 millió korona volt, ami 1914-re 27,3 millió koronára csökkent.² Talán rájuk is igaz volt Parkinson megfigyelése, miszerint „a tökéletes tervrajzú épületig csupán az összeomlás szélén álló intézmények jutnak el.”³ Az első világháború idején a biztosítót minisztériumi felügyelet alá helyezték, 1921-ben, a többi angol és amerikai biztosítási érdekeltséggel együtt kivontult az országból, állományát az EMÁBIT vette át. A Gresham ma is létezik az Egyesült Királyságban, az Aviva leányvállalataként.

Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.08.142

A terület a palota építése előtt

1790-ig ez a terület a városfalon kívül elterülő homokos pusztaság volt. II. József halála után döntött úgy az országgyűlés, hogy tervezett városfejlesztést kezdenek ezen a területen, és hogy megnyerjék az új uralkodót a tervnek, Lipótvárosnak nevezték el. Az első nagyobb épület, amely a mai palota helyére került, az ún. Nákó-ház volt. A Nákók makedóniai román (cincár) származású kereskedők voltak, akiket a magyarok görögkeleti vallásuk és kultúrájuk miatt görögöknek neveztek. Érdemes megemlíteni, hogy e csoport egyik tagja, Sina Simon báró alapító részvényese volt az Első Magyar Általános Biztosítónak.

A neoklasszikus stílusú Nákó-palota 1828 után épült az akkor még Rak-piacnak, majd Kirakodó térnek nevezett helyen. E nevetek onnan kapták, hogy itt rakodták ki a Pestre érkező dunai hajók egy részét. A palotában lakásokat alakítottak ki, ahol olyan hírességek laktak, mint például Clark Ádám. 1831-ben és 1862–64 között a Magyar Tudományos Akadémia székházaként is szolgált. A 70-es és 80-as éveken a földművelésügyi, ipari és kereskedelmi minisztérium foglalta el az épület nagy részét. A Nákók 40 éven át tulajdonolták az épületet, majd 1872-ben eladták a Franco-Magyar Banknak, amely azonban az 1873-as tőzsdekrach után csődbe ment. A felszámolóbiztosoktól vette meg a Gresham 1880-ban.

Az új palota építése

1903-ban született meg a döntés az új palotáról. A vonatkozó Wikipédia szócikk – hivatkozás nélkül – azt írja, hogy a döntés mögött az a brit szabályozás állt, amely tiltotta, hogy biztosítótársaságok részvényekbe fektessenek, viszont az ingatlanbefektetés megengedett volt.⁵ Ezt az értelmezést támasztja alá, hogy szinte egyidejűleg (1900-1901-ben) a társaság szintén nagyon előkelő helyen (Place Royale) álló brüsszeli székháza is jelentős fejlesztésen esett át.⁶ A tervpályázatokat Londonban bírálták el. Az építésre Quittner Zsigmond⁷, a korszak egyik vezető építésze kapott megbízást. Quittner akkor már szép számú épület tervezésén volt túl. A legismertebbek az ún. Erényi Ullmann-féle bérház (amelyben ma is működik a Centrál kávéház), az Országos Mentőszolgálat székháza a Markó utcában, és nem utolsósorban 1905-ben fejezte be a szomszéd épületet, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank székházát, ami ma a Belügyminisztériumé. Quittner az irodájában dolgozó Vágó Józseffel együtt tervezte az épületet.

Az épület szecessziós stílusban épült, annak egyik legfontosabb hazai példája. A pávamotívumos kovácsoltvas kapuk, az üvegekupolával fedett átjáró, a lépcsőházak ablakai mind a szecesszió stílusjegyeit hordozzák. Jelenlegi tulajdonosa joggal reklámozza, mint „An Art Nouveau masterpiece on the Danube”. Érdekeség, hogy az épület már 1907-ben elektromos díszkivilágítást kapott.

Ahogy azt más biztosítók esetében is láthattuk, maga a társaság csak az épület egy részét használta, az első emelet tér felé eső frontját. Az épület négy oldala egyébként külön házakként funkcionált, az átjárás az említett fedett passzázson át történt. A földszinten és a félemeleten egy luxuscikket árusító bazársort alakítottak ki, az épület többi részét bérlakásokként hasznosították. Az I-III. emeleteken 8-10 szobás, a IV. emeleten 4-5 szobás lakásokat alakítottak ki, a mosókonyhák és a házmesterlakások a padlástérbe kerültek.

A berendezések is luxusigényeknek feleltek meg. Budapesten itt építettek ki először központi porszívórendszert.

A palota további története

Bár a Gresham 1921-ben kivonult Magyarországról, a palota 1948-ig a tulajdonukban maradt. Az épületben többször került sor avantgárd kiállításokra. 1920–23-ban itt működött Nagy Endre híres kabaréja, a Pódium, amelyet aztán kormányzósértés miatt 1923-ban bezártak. („Volt egyszer egy tenger, volt rajta egy ember, felmászott a trónra, nem mászik le róla”, szöveg a versike.) A kabaré Békeffy László vezetésével 1936–1941 között ismét megnyílt, majd ismét bezárták, ezúttal az igazgató angolszász kapcsolatai miatt. (Békeffy Xaver néven a Secret Service ügynöke volt.)

A 20-as években megnyílt a Gresham kávéház, a háború után megerősödött parvenü, spekuláns réteg egyik kedvenc szórakozóhelye, ahol rosszhírű hölgyek társaságában sokszor verekedéssel és lövöldözéssel végződtek az esték. A 20-as évek végére a kávéház élete

konzolidálódott, még egy Gresham-körnek nevezett, nagyon jelentős alkotókból álló művészi csoport is kialakult (Szőnyi István, Egry József, Elekfy Jenő, Bernáth Aurél, Derkovits Gyula, Czóbel Béla, Barcsay Jenő, Berény Róbert, Márffy Ödön, Pátzay Pál, Ferenczy Béni, Ferenczy Noémi, Oltványi-Ártinger Imre).

A ház ismert lakói közé tartoztak Csontos Gyula és Turay Ida színművészek.

A háború erősen megviselte az épületet. A – részleges – helyreállítás után az üresen maradt lakásokba állami vállalatok irodái költöztek. A rendszerváltás után 1998-ban a Four Seasons szállodaláncot üzemeltető cég vette meg, amely Budapest egyik vezető szállodáját alakította ki benne.

HIVATKOZÁSOK

¹A cikk megírásához nagymértékben felhasználtuk Mányai László – Szelke Csaba: Fejezetek a Gresham-palota történetéből c. munkáját Századok. 1999. pp. 593–616. A könnyebb olvashatóság kedvéért csak az ettől eltérő esetekben adunk hivatkozásokat.

²Magyar Compass 1905-ös és 1915-ös kiadása

³A 250 millió schilling hiány a társaság teljes díjtartalékának legalább 40-45%-át kellett, hogy kitegye. A bécsi cég három évvel korábban, 1932 év végén körülbelül 500 millió díjtartalékkal rendelkezett, és igen gyors ütemben növekedett. (Nagy Magyar Compass 1933/34)

⁴Magyarország. 28. évf. 204. 6. oldal.

⁵https://en.wikipedia.org/wiki/Gresham_Palace letöltve 2019.02.23.

⁶https://fr.wikipedia.org/wiki/H%C3%B4tel_Gresham

⁷1904-től nemesítették, Vágfalvai előnévvel.